

Lech Lecha II (Genesis 12 t/m 17)

12 Chesjwan 5776 / 25 oktober 2015

Genesis 16: 1-6; 21: 9-13

Thema: De gelovige bruid opent de toekomst

Inleiding

Ik zie mijzelf niet direct als een macho. Maar toch wel als een man; en daardoor dus toch wat gemankeerd als het erom gaat het vrouwelijke te verstaan. Dat betekent eigenlijk dat ik altijd de helft van het beeld mis waarin de mens is geschapen; en daardoor ben ik ook blind voor de helft van het perspectief op de wereld.

Natuurlijk probeer ik dat te camoufleren of te compenseren door mij in allerlei commentaren te verdiepen die mijn perspectief verdiepen en verbreden. Maar de makke van die commentaren is dat ook die vaak weer door mannen zijn geschreven. Het lijken – kortom – vooral mannen te zijn aan wie de uitleg van de Bijbel is voorbehouden. Wat een machtspositie.

Zegt u dit rijtje iets? Sara, Mirjam, Debora, Hanna, Abigaïl, Hulda en Ester. Weet u welke titel boven die namen hoort te staan? Als u dat niet weet hebben wij, mannen, het voor elkaar gekregen dat die boodschap u niet heeft bereikt, nl. dat dit de zeven grote profetessen in de Tenach zijn. Sara heet in de Joodse traditie de eerste profetes. In Genesis 21 horen we God tot Abraham zeggen: 'In alles wat Sara tot je zeggen zal, moet je luisteren naar haar stem'. Met andere woorden, zo tekent Rasji aan, dat leert ons dat Abraham qua profeet de mindere was van Sara! De vrouw heeft het voor het zeggen!

Waarom hebben we hen dan van de kansels geweerd? En wat hebben we hierdoor allemaal gemist? Alle genoemde profetessen stonden op beslissende momenten hun 'mannelijke'. Zonder hen had de geschiedenis een heel andere loop gehad. Zonder Sara geen Israel. Zonder Mirjam geen redding van Mozes. Zonder Debora geen overwinning voor Barak. Zonder Hanna geen Samuël. En dan hebben we het nog niet over die andere profetessen en vrouwen die op de grote kruispunten van Gods wegen een leidende rol hadden; tot en met Maria bij Jezus' geboorte en de vrouwen bij Jezus' kruis en opstanding.

Ik doe mijn best vanmiddag om het vrouwelijke te horen; wat Sara doet in Sidra Lech Lecha die vandaag aan de orde is. En we concentreren ons op Genesis 16 het begin.

Genesis 16: 2b:

En Abram geeft gehoor aan de stem van Sarai. (Naardense)

Vanmiddag aan de orde de beroemde Sidra Lech Lecha: de roeping van Abram. De stem van de Ene komt tot hem om zich los te maken van de wereld om hem heen. Die Stem komt tot hem temidden van een kakofonie van stemmen. Recente opgravingen op de plaats waar 'Oer der Chaldeeën' gelegen moet hebben geven een behoorlijk beeld van de situatie. De stad herbergde een kwart miljoen inwoners. En het is niet overdreven om te stellen dat ze polytheïstisch was. Oude teksten leveren de namen over van maar liefst 5000 Sumerische goden. Ieder huis had dus zo'n beetje zijn eigen god; de meeste huizen hadden hun eigen kapel of altaar.

Dat betekent een ongelofelijke fragmentarisering van de samenleving. Het betekent immers dat iedereen wel zijn eigen talisman had, zijn eigen fetisj of mascotte. Dat zijn evenzoveel voorwerpen die voor de gebruiker een houvast of een behoefte symboliseren. Iets om je angsten mee te bezweren. Iets om je verlangens te visualiseren. En iedereen zweert bij zijn eigen god.

Ik moet daarbij onvermijdelijk denken aan onze eigen tijd en huidige samenleving. Ik merk dat veel mensen het niet meer interessant vinden om iets te horen over waarden en normen, laat staan een bijbelse ethiek, want tenslotte doet men toch gewoon waar men zin in heeft: wat het beste voelt, aansluit op de eigen behoefte, prettig is. Waar dat ook de kerk binnendringt ontstaat een soort 'feel-good-church', waarin iedereen aan zijn trekken moet komen en die ver weg staat van het leven van Jezus en zijn volgelingen.

Door deze fragmentarisering is er steeds minder cohesie; we worden steeds meer los zand; we missen steeds meer een collectieve identiteit; het wordt 'ieder voor zich'.

Uit deze wereld is Abram weggeroepen. Door de stem van de Ene. Een concentratie op één woord, één wil, één God. Die niet aansluit op onze behoeftes, en ons bepaald niet voorschrijft wat wij prettig en veilig vinden. Monotheïsme; het leven met en voor één God.

Bijzonder is dat de Joodse traditie stelt dat dit niet met Abram is begonnen. Nee, men zegt: het monotheïsme is het eigenlijke, dat was er het eerst! (Gen. 14 met Melchizedek die de Ene dient te Salem, is daar nog teken van). Maar het zijn de mensen die de ene God hebben losgelaten om al hun eigen goden/ideeën aan te hangen. De mensen hebben de mensheid-als-geheel en de aarde-als-een-geheel losgelaten. Zij hebben aparte volken gecreëerd, aparte streken en landen. Zij stellen hun eigen identiteit *tegenover* de identiteit van de ander en willen die ander zelfs doden; zij stellen hun eigen volk en land *tegenover* dat van een ander.

Wat de vraag oproept: doet God nu dan niet hetzelfde door Abram apart te nemen, weg te roepen uit deze veelheid, om daar dan nog eens een nieuwe identiteit aan toe te voegen?

Nee, luidt het antwoord; want hier wordt iemand alleen maar weggeroepen om nu juist stoppen met de fragmentarisering; en weggeroepen om het leven terug te vinden zoals het was bedoeld: één God, één aarde, één mensheid; een afzondering uit de herrie om het wezenlijke weer te horen. En heel de Bijbel bevestigt dit antwoord, zowel in Tenach als in Nieuwe Testament: hier wordt een apart volk gecreëerd (Israël, en de Kerk) juist om de boodschap te verspreiden en ons eraan te herinneren dat wij allen één zijn. En binnen dit aparte volk (Israël, en de Kerk) wordt die eenheid in verscheidenheid geoefend; in de hoop dat heel de wereld die eenheid in verscheidenheid zal terugvinden zoals de Ene het had bedoeld. Het einde van de fragmentarisering! Een 'alle Menschen werden

Brüder' waar Europa nog ver vandaan is omdat die saamhorigheid ver te zoeken is, en alleen maar verder uit het zicht raakt met het wegzetten van Tenach en NT en de mensen die daarbij leven.

Om dit leven zoals het is bedoeld weer te smaken en te oefenen worden Abram en Saraï geroepen, en in hen hun nageslacht: het hele zaad van Abram. En ook dat zaad (Israel, en de Kerk) zal regelmatig terugvallen in de oude fout van vijand-denken en van particularisme, maar de boodschap, de Stem van de Ene zal dat steeds doorbreken: het gaat om allen, om het geheel. 'Wie één mens redt, redt de *mensheid*', stelt een Joods gezegde. En iedereen is welkom in de Loofhut, ook degene die zich gisteren naar jou toe opstelde als vijand. Hoe wordt deze aarde weer een weerspiegeling van Gods bedoeling? Niet door onze behoeftes te volgen, maar door het doen van de *mitswot*. Met de vervulling van elke van de 613 mitswot die God hen geeft houdt het zaad van Abram deze aarde open voor de hemel, komt er wat hemel op aarde. Voor een christen uit de heidenvolkeren is dat niet anders. Ook al zijn de *mitswot* ons nooit opgelegd, de navolging van Jezus zou ons in een zelfde spirituele setting moeten brengen. De wil en bedoeling van de Ene met deze aarde en de mensheid is met Jezus niet veranderd, alleen maar meer dan ooit geactualiseerd (verzoening tussen mensen en tussen Adam en God).

Hoe Abram en Saraï en hun zaad de roeping van de Ene vervullen is heel bijzonder. Op zijn eenvoudigst gezegd is het een kwestie van Woord en antwoord. Er klinkt een Stem uit de hemel, en de stemmen op aarde reageren daarop. Het Woord van daarboven creëert hier beneden een ver-antwoord-elijk leven. Maar de Bijbel spreekt hier vaak mystieker over, warmer en relationeler. Het wordt getekend als de stem van een bruidegom en de stem van de bruid. Het gaat om een wederzijds verlangen, een verlangen naar eenheid, naar één zijn. En beide zijn in die relatie even belangrijk.

Eerst over die eenheid. Als het in de Tenach over de woorden van God gaat, spreekt het Hebreeuws altijd over *debariem*; dat is een mannelijk meervoud. Als het echter in de Talmoed over de woorden van God gaat, spreekt het Hebreeuws over *debaroth*; dat is een vrouwelijk meervoud. Daarmee wordt aangegeven: de Tenach, de Bijbel, is vooral het woord van de bruidegom. De Talmoed, in principe de *mondelling* leer, dat wat de *mensen* elkaar doorgeven van het woord van God, is de stem van de bruid. En beiden zijn onontbeerlijk voor het creëren van vrucht, van nageslacht. Zoals het zaad van de man per definitie vruchteloos is als er geen schoot is waarin het zaad kan worden ontvangen. En de schoot van de vrouw vruchteloos is als er geen zaad wordt ontvangen. Woord én antwoord zijn beide noodzakelijk om een vruchtbaar leven tot stand te brengen. Alleen in de vereniging van beide gaat er toekomst open.

Bijvoorbeeld de psalmen 111 en 112 laten deze vereniging op een prachtige manier zien. In de eerste psalm gaat het over de woorden en daden van God; van de bruidegom dus. In de tweede psalm gaat het over de woorden en daden van de rechtvaardigen; de bruid dus. Maar met elkaar vormen ze in het Hebreeuws 153 woorden, en dat is een verwijzing naar de Naam van de Ene en wordt de eenheid gesymboliseerd.

Maar dit alles tekent ook het belang van beide polen, zowel het mannelijke als het vrouwelijke. Zonder schoot, zonder de reactie van de mens op het zaad, op het Woord, is er geen toekomst.

Dat wil dus zeggen dat alles wat er hier onder de hemel plaatsvindt in reactie op Gods woord in principe een vrouwelijke activiteit is! Alle *mitswot* moeten hier plaatsvinden; opnieuw een vrouwelijk meervoud. Alle interpreteren van het Woord, alle horen van het Woord en gehoorgeven aan het Woord, alle ontvangen en antwoorden, is een vrouwelijke kracht. Het hele volk Israel wordt verondersteld te leven als een bruid, als een gelovige vrouw, die het zaad van haar man ontvangt om het op deze wereld vrucht te laten dragen. De gelovige vrouw, die opent de toekomst in deze wereld. De ontvankelijke bruid, zij interpreteert, zij geeft zin aan het Woord Gods in de wereld, zij is de moeder van alle levenden. En dat is precies wat de naam van de eerstgenoemde vrouw in de Bijbel ook betekent: Eva – zingeefster, levenbarende.

Tja, en zo komen we bij wel een merkwaardige dingetje. Hoe bestaat het dan dat het mannelijke het vrouwelijke zo heeft verdrongen in de uitleg van de Schriften? Mannen op de kansel om de Bijbel uit te leggen. Zo was en is het meestal. En wat hebben die mannen daardoor allemaal weggedrukt, onderdrukt of gesublimeerd? Wat is met zoveel poeha op de kansel verkondigd dat ook de vrouwen dat zijn gaan geloven?

Waarom is bijvoorbeeld in de reformatorische stroming er zo'n nadruk op gelegd dat de verantwoordelijkheid van de mens niet zo groot is? Dat de mens daarvoor te nietig en te zondig is? Die reformatorische uitleg lijkt moeilijk te passen bij het beeld van een Bijbelse bruid die geroepen is om vrucht te dragen op deze aarde! Dat lijkt moeilijk te passen bij de verantwoordelijkheid waartoe God ons oproept; tot en met Jezus en Paulus die stellen dat wij op grond van onze *dadēn* zullen worden geoordeeld.

Maar ja, als je als man die kracht van het vrouwelijke niet erkent; als je vrouwen die hun mond open doen wegzet als heks of hoer of ongehoorzaam huisvrouwje...

Ik vergeet nooit meer dat fantastische college dat ik kreeg van Pinchas Lapide over Genesis 3. In meeslepende woorden vertelde hij ons vanuit het Hebreeuws het heroïsche gevecht dat Eva daar voert met de draak, de strijd met de slang, het Kwaad. Dé strijd in de wereldgeschiedenis om de aarde te bewaren in de eenheid Gods, te bewaren in de eenheid van Woord en verantwoordelijkheid. En we werden meegezogen in hoe gemeen het Kwaad was en is, en zagen hoe Eva langzaam maar zeker begon te wankelen.

En toen was daar plotsklaps de vraag van Lapide waar haar man was, en hoe hij meestreed tegen de draak. En hij vroeg ons om in die eerste zes verzen te zoeken naar enige activiteit van de man, enige daadkracht, iets van verantwoordelijk handelen. En we zochten het Hebreeuws af. En we kwamen er achter dat de man – volgens vers zes – er wel allemaal bij was, tijdens het gevecht. Maar we vonden maar één werkwoord: 'en hij at'. De wereld vergaat, 'en de man eet'.

Hoe ter wereld, vroeg Lapide, is het mogelijk dat wij mannen dan sinds Genesis 3 niet zijn gezien als een stelletje sukkels - die alles wel goed vinden als er maar op tijd eten op tafel staat? Ja, hoe ter wereld hebben we het voor elkaar gekregen om er zelfs voor te zorgen dat juist de vrouw de schuld heeft gekregen van de nederlaag tegen de slang?

Juist, door onmiddellijk de kansels op te eisen en op onze manier te interpreteren. En dat doen we in de vertalingen nog door de vrouw te beschrijven als een hulpje dat bij de man past, in plaats van te vertalen wat er staat: zij is een hulp als tegenover. Dat betekent, zo stelt de Joodse traditie, als je als man goed doet, dan gaat de vrouw voor haar man uit (dus niet: komt ze

achter hem aan!). En als een man verkeerd doet, dan stelt ze zich op tegenover hem. Want zij is de bewaakster van de verantwoordelijkheid, van het juiste handelen in reactie op Gods Woord.

En wat hebben wij mannen haar daarin alleen gelaten, en laten vaak nog het geloven maar aan de vrouw over. Stelletje sukkels. En als dan alles mislukt, dan heeft zij het gedaan. Ja, zij heeft tenminste iets *gedaan!*

Hoog tijd om naar Genesis 16 te gaan! Want we zijn bijna door onze tijd heen. Maar na alles wat gezegd is, is het nu snel uitgelegd.

Saraï wordt genoemd bij de geloofshelden; en terecht. Zij vormt een tweeenheid met Abram, leeft in vertrouwen op de stem van de Ene, en neemt haar verantwoordelijkheid. Aan Abram is zaad beloofd. Dat kan in principe niet buiten Saraï om. Zij zal de moeder zijn van dat aparte volk dat de hele mensheid weer op zijn verantwoordelijkheid moet wijzen. Zij zal die toekomst, dat leven, letterlijk belichamen.

In Genesis 15 heeft bij Abram de twijfel al toegeslagen; een mannelijke sukkel. Bij Saraï niet; zij houdt vertrouwen ook ondanks haar onvruchtbaarheid en ouderdom. We hoorden daarnet in de lezing hoe lang Saraï nog bleef geloven: totdat ze al tien jaar (een volheid van jaren) woonden in het beloofde land! Tien jaar in de nieuwe wereld, en nog geen vrucht.

Dan pas krijgt *haar* vertrouwen een deukje. Maar ze gaat dan niet bij de pakken neerzitten, maar verzint een oplossing. Ze meent dat God het anders bedoeld zal hebben. Naar een oud babylonisch gebruik neemt ze een indrukwekkende beslissing. Ze stelt Abram voor dat hij haar slavin ook als vrouw zou moeten nemen; niet als bij-vrouw (zoals dan wel traditie was), maar als werkelijke echtgenote. Een groots gebaar!

Abram luistert naar Saraï, maar hij doet verder niets.

Dan horen we dat Saraï daadwerkelijk Hagar aan Abram geeft. Het is Saraï's activiteit. Zij cijfert zichzelf weg omdat ze meent dat zo de door God beloofde toekomst kan worden zeker gesteld. Later zal Rebekka net zo actief zijn door Jakob naar voren te schuiven, zal Hanna haar eerst- en eniggeborene Samuël op die manier in de dienst van God dienst stellen, enzovoort. De mannen zullen er wel een oordeel over hebben, maar deze vrouwen dóen tenminste iets, omdat ze de toekomst van de wereld willen redden. En zij zijn bereid zichzelf daarbij pijn te doen!

En zo wordt Ismaël geboren.

Als Ismaël groot is, zegt God dat het toch anders moet. Opnieuw zegt dan Abram – inmiddels Abraham geheten – ‘ach haal dat toch allemaal niet meer overhoop; laat Ismaël maar de stamvader van mijn volk worden’. Maar God zet zijn toekomstplannen anders door dan mensen vaak denken. Izaäk zal de eerstgeborene heten, *the chosen*.

De actie van Saraï wordt echter niet uitgewist. We kunnen goed bedoeld verkeerd handelen, en dat handelen kan door God worden vergeven, maar we moeten wel leven met de gevolgen ervan. Ismaël zal ook leven. En hij zal – zegt de engel van de Ene in Genesis 16 – ‘een woudezel van een mens zijn; zijn hand tegen alles en de hand van alles tegen hem’. De nazaten van Izaäk weten er alles van. Het gevecht in het Midden-Oosten is ook een gevecht om het eerstelingschap; is Ismaël nu eigenlijk Abrahams eerstgeborene zoon, of Izaäk? ‘Ismaël!’, zegt de Koran. En naar de natuur hebben ze gelijk. ‘Izaäk’, zegt de Bijbel; maar dat is geen natuurrecht, dat is een leven uit gunst, genade.

Dan eist Sarah, we lazen het in hoofdstuk 21, dat Ismaël met zijn moeder wordt weggestuurd. Dan: behoorlijk wat activiteit bij Abraham; hij weigert. Maar God spreekt hem aan: 'al wat Sarah tot je zegt: hoor naar haar stem'. Luister naar je vrouw. Want wat ze zegt klopt. Ik zal Ismaël heus niet alleen laten en ook voor hem en zijn zaad zorgen. De Bijbel wil ook de concurrent niet neutraliseren of doden; het gaat om een gunnend leven. Maar Izaäk, Israel, moet apart blijven van de volkeren dezer wereld. Want daar wordt het leven van Woord en antwoord ge oefend, leven van Bruidegom en bruid (zo zal de Koran de relatie Allah-mens niet duiden).

Ik denk: die apartheid van Israel wordt pas opgeheven als alle volkeren de boodschap hebben verstaan: te leven in eenheid, en te leven naar wil van de Ene. In gunst levend naar elkaar, het leven van de ander bevorderend. Als alle fragmentarisering en het 'ieder voor zich' voorbij is.

Die tijd komt nooit, denkt u? Typisch mannelijke gedachte.

U vergist u in de kracht van het vrouwelijke. En de beloften door God gedaan, tussen slang en vrouw (de man wordt daarbij niet genoemd): ik zal vijandschap zetten tussen jou en de vrouw, Eva. En haar zaad zal jouw einde betekenen. Gods toekomst gaat open! Mede door de kracht van het geloof van de bruid, een geloof waarin het zaad vruchtdraagt *duizendvoud*.